Kritički osvrt na znanstvene prikaze odnosa NATO-a i Zapadnog Balkana

Danijel Bačan*

Jelena Lončar**

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 30. siječnja 2025.
Prihvaćeno: 21. srpnja 2025.
DOI: https://doi.org/10.46672/po-mest.28.1-2.7

SAŽETAK

Ovaj rad analizira prikaze odnosa NATO-a i Zapadnog Balkana **u** dosadašnjim znanstvenim istraživanjima. Za osnovu istraživanja analizirano je 18 znanstvenih članaka objavljenih između 1. siječnja 2010. i 31. prosinca 2024. godine u bazi *Web of Science Core Collection*. Izbor članaka, njihova sinteza i analiza temelje se na protokolu PRISMA te metaanalizi za kvalitativne radove. Izabrani članci analizirani su prema deskriptivnoj statistici, metodologiji, teorijskim okvirima, temama istraživanja i pristupu dezinformacijama. Članci su metaanalizom sintetizirani prema kriterijima heterogenosti, pristranosti i pouzdanosti. Rezultati pokazuju da su svi izabrani članci kvalitativnog, deskriptivnog pristupa, različitih metodoloških, teorijskih i tematskih formacija. Postoji određena prozapadna pristranost, dok je pouzdanost temeljena na kvaliteti baze i međunarodnoj recenziji. Ukupno je dobiven dojam detaljno kvalitativno obrađenog odnosa NATO-a i Zapadnog Balkana s potencijalom daljnjeg nastavka istraživanja.

Ključne riječi: NATO, Zapadni Balkan, znanstvena literatura, protokol PRISMA, metaanaliza

UVOD

Britanac Jeremy Bernard Corbyn jednom je prilikom u ranim 2000-ima rekao kako je NATO produkt Hladnog rata i kako se trebao „ugasiti“ u 1990-ima zajedno s Varšavskim paktom (Vukadinović i dr., 2007). S druge strane, Jens Stoltenberg, trenutni tajnik NATO-a, poručio je na obilježavanju 70. obljetnice Saveza kako je on najdugovječniji i najuspješniji vojni savez u povijesti (Risso, 2022). Corbyn i Stoltenberg predstavljaju dva krajnja stajališta povezana s pitanjem opstojnosti i djelovanja NATO-a, koji je davno prešao iz „samo“ vojnog u vojno-politički savez, sada već 32 države. Teško je i zamisliti kako bi se odvijala suvremena povijest Ukrajine ili, na primjer, Gruzije da se

* Danijel Bačan, spec. pol., mag. geogr. et mag. educ. geogr. danijel.bacan@student.geog.pmf.hr

** izv. prof. dr. sc. Jelena Lončar, Prirodoslovno-matematički fakultet, Sveučilište u Zagrebu, jloncar@geog.pmf.hr

This work is licensed under a CC BY-NC 4.0 license, © author(s).

NATO raspustio u 1990-ima ili da je zaista najuspješniji savez, koji ima brojne mogućnosti širenja bez straha od neprijatelja. Postupno širenje Saveza od 1990-ih svjedoči daljnjom potrebom za opstojnošću NATO-a, ali svjedoči i nemogućnošću efikasnijeg jedno-obuhvatnog širenja (Vukadinović i dr., 2007).

Upravo je regija Zapadnog Balkana prostor u kojem se Savez postupno širio i u kojem je bio važan faktor u donošenju stabilnosti u 1990-ima, nakon ratova na području bivše Jugoslavije (Terziev i dr., 2018). Zapadni se Balkan kao naziv regije prvi put spominje u Novom Ručnom atlasu izdavačke kuće *Mayers* iz Njemačke 1974. godine bez konkretne prostorne odrednice (Sekulić, 1999). Europska unija je, pak, prvi put koristila naziv Zapadni Balkan 1997. godine u okviru „Politika regionalnog pristupa za zemlje Zapadnog Balkana" (Milardović, 2000). Nadalje, EU je definirala teritorij te regije u dokumentu „Uloga Unije u svijetu", gdje su u sedmom poglavlju navedene države koje se nalaze na Zapadnom Balkanu (Slukan Altić, 2009). Tada je utvrđeno da u regiju spada sedam država – one koje su nastale raspadom Jugoslavije (osim Slovenije) i Albanija. Hrvatska se ulaskom u Europsku uniju 2013. godine prestala smatrati dionicom ove regije.

Cilj je ovoga rada napraviti sustavan prikaz izabranih znanstvenih radova, koji za glavnu problematiku imaju odnos NATO-a i Zapadnog Balkana, pomoću protokola PRISMA i metaanalize. Specifičan je cilj istražiti koje se metode, koji teorijski pristupi i koje tematike primjenjuju u izabranim znanstvenim člancima. Vremenski okvir obuhvaća zadnjih petnaest godina, tj. razdoblje od 1. 1. 2010. godine do 31. 12. 2024. godine. Ukupno je analizirano 18 članaka, a o načinu njihova izbora detaljnije se može pročitati u dijelu rada posvećenom metodologiji. Prostorni obuhvat predstavlja šest zapadnobalkanskih država bez Hrvatske.

NATO I ZAPADNI BALKAN

Odnos Zapadnog Balkana i NATO-a ima dugu povijest, a već prilikom prvog širenja NATO-a na Grčku i Tursku 1952. godine vodili su se tajni pregovori i oko potencijalnog članstva tadašnje Jugoslavije. Na kraju, Jugoslavija nije ušla u Savez, a nakon smrti Josifa Visarionoviča Staljina 1953. godine prekidaju se i svi odnosi s NATO-om (Čehulić Vukadinović, 2010). U prvoj ratnoj 1991. godini NATO je iskazao zabrinutost zbog eskalacije sukoba, no nije poduzeo nikakva vojna djelovanja, već samo pružio političku pomoć, a isti obrazac ponašanja slijedio je i 1992. godine (Blease, 2010). Prvo operativno uključivanje NATO-a u sukob bilo je 1993. kada zajedno s UN-om uvodi zabranu letenja, (tzv. no-fly zone) nad Bosnom i Hercegovinom u sklopu vojne operacije Deny Flight. Naredne godine NATO prvi put u svojoj povijesti vojno djeluje, pa je tako u veljači srušio nekolicinu aviona srpskih pobunjenika u BiH (Beale, 2004). Iste je godine potpisan i sporazum Partnerstva za mir sa Slovenijom i Albanijom, što je predstavljalo temelj njihovu budućem članstvu. NATO pokreće i novu vojnu operaciju Deliberate Force u kojoj u kolovozu i rujnu 1995. godine izvršava nekoliko bombardiranja položaja bosanskih Srba, što dovodi do pritiska za potpisivanje Daytonskog sporazuma (Beale, 2004). Sljedeća vojna akcija NATO-a odvila se na području današnjih Srbije, Kosova

i Crne Gore 1999. godine u sklopu vojne operacije Allied Force (Blease, 2010). Prvo vojno djelovanje NATO-a u 21. stoljeću odvilo se u sklopu operacije Essential Harvest u Sjevernoj Makedoniji – bombardirani su i razoružavani albanski pobunjenici (Risso, 2022). Sve do ožujka 2003. godine u Makedoniji su ostale djelovati dvije mirovne misije NATO-a.

Partnerstvu za mir 1995. godine pridružila se i Sjeverna Makedonija, a u zadnjoj godini 20. stoljeća Partnerstvu za mir pridružila se i Hrvatska. Srbija, Crna Gora i BiH Partnerstvu se priključuju 2006. godine, dok je Kosovo pristupilo 2014. godine iako ga neke članice NATO-a ne priznaju kao suverenu državu. Na samitima NATO-a u Pragu (2002.), Istanbulu (2004.), Rigi (2006.) i Bukureštu (2008.) aktivno se radilo na pridruživanju zapadnobalkanskih država NATO-u (Čehulić Vukadinović, 2010). U konačnici, nakon niza vojnih prilagodbi i napretka, 2009. godine Hrvatska i Albanija postale su članice, dok tadašnjoj Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji Grčka nije dopustila ulazak zbog naziva države (Terziev i dr., 2018). Crna Gora u Savez je ušla 2017. godine, a nakon promjene imena države 2020. godine tridesetom je članicom postala i Sjeverna Makedonija.

PRETHODNA ISTRAŽIVANJA

Određen je broj autora o odnosu NATO-a (euroatlantske integracije) i Zapadnog Balkana napisao brojne članke, knjige i ostale vrste različitih publikacija. Ovdje će se osvrnuti samo na knjige i ostale publikacije, dok se analiza znanstvenih radova nalazi u nastavku rada. Iz domaće se literature izdvajaju dvije knjige Anđelka Milardovića (2000, 2009): „Zapadni Balkan – pojam, ideje i dokumenti o rekonstrukciji Balkana u procesu globalizacije" i „Zapadni Balkon". U tim djelima autor realistički oslikava stanje u regiji, s posebnim naglaskom na stav Europske unije prema Zapadnom Balkanu, često obilježen tonom superiornosti. Luketić (2013) u knjizi „Balkan: od geografije do fantazije" istražuje kako se u kulturi oblikovanoj pod utjecajem Osmanskog Carstva razvila imaginarna geografija ove regije. Beširović (2013) u knjizi „Vanjska politika Europske unije i Zapadni Balkan" progovara kako se sama Europska unija odnosi prema regiji, koju nastoji integrirati, ali kao da to svakim danom sve više odgađa. Kada su posrijedi domaće knjige vezane uz NATO, ističe se „NATO – Euroatlantska integracija" u autorstvu Vukadinovića i dr. (2007). Ta je knjiga svojevrsna povijesna monografija Sjevernoatlantskog saveza, s detaljnim prikazom njegova djelovanja do 2007. godine. Njezinu analizu nadopunjuje djelo „Euroatlantizam i suvremeni međunarodni odnosi" (Čehulić Vukadinović, 2010). Godinu kasnije knjiga „Geopolitika i geoekonomija suvremenog NATO-a" (Kurečić, 2011) istražuje međuodnos ekonomskih i geopolitičkih aspekata NATO-a u Hrvatskoj. Domaće publikacije o NATO-u i Zapadnom Balkanu brojem nisu značajne, no ističu se one koje je objavilo Atlantsko vijeće Hrvatske i ostalih atlantskih udruženja Zapadnog Balkana.

Kada se razmatra strana literatura, vjerojatno je najpoznatija knjiga „Imaginarni Balkan" Marije Todorove, čija je prva verzija objavljena 1997. godine. Ova je knjiga nastala neposredno nakon ratova, početkom 1990-ih i doživjela je velik uspjeh u zapadnim

istraživačkim krugovima približivši Balkan žiži društvenih istraživanja. Nadalje, tematski najbliža ovome radu, ističe se knjiga *NATO and the Western Balkans: From Neutral Spectator to Proactive Peacemaker* (Mulchinock, 2017), u kojoj autor analizira ulogu NATO-a u regiji, posebno njegovu poziciju kao faktora stabilnosti nakon završetka ratnih sukoba. Mulchinock (2017) detaljno analizira kako je NATO iz ratnog djelovanja u regiji postao faktor stabilizacije u Bosni i Hercegovini, Sjevernoj Makedoniji i na Kosovu. U starijom knjizi *NATO in The Balkans,* Clark i dr. (1998) opisuju različite perspektive NATO-ova djelovanja u regiji, sagledane u iskustvima diplomata, humanitarnih radnika, liječnika i drugih aktera. U svom djelu *NATO's Balkan Interventions* (2002) Dana H. Allin detaljno opisuje sve NATO-ove intervencije na Zapadnom Balkanu. Henriksen (2007) se bavi sličnom tematikom u knjizi *NATO's Gamble: Combining Diplomacy and Airpower in the Kosovo Crisis 1998-1999.* Razmatra kriznu situaciju na Kosovu i način na koji je NATO kombinirao diplomaciju i vojnu silu kako bi uspio riješiti kosovsku krizu. Elbasani (2013) u knjizi *European Integration and Transformation in the Western Balkans* propituje smjer i trajanje euroatlantske integracije regije.

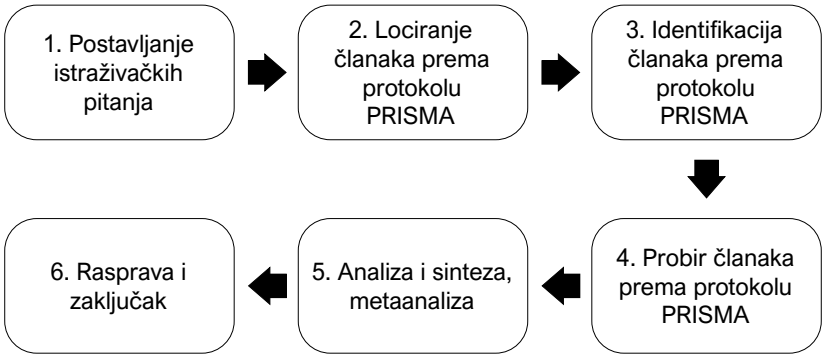
Zapadnim se Balkanom u svojim istraživanjima osobito bave Dennis Blease i Florian Bieber. Blease je bivši britanski vojni general, koji je vodio vojno djelovanje NATO-a na Kosovu. Iako nije autor niti jedne knjige, nego samo nekolicine članaka, često se navodi kao jedan od pionira znanstvenog pristupa situaciji na Zapadnom Balkanu. Bieber, luksemburški znanstvenik, cijelu je svoju akademsku karijeru posvetio zapadnobalkanskoj regiji te je i doktorirao na temi rata u Bosni i Hercegovini. Najpoznatija mu je knjiga *The Rise of Authoritarianism in the Western Balkans* iz 2020. godine. U knjizi vrlo otvoreno progovara o usponima autoritativnih režima u regiji, osobito u posljednjih desetak godina. Poznata i ugledna sveučilišta u Europi i svijetu većinom imaju odjele za Balkan ili Jugoistočnu Europu, unutar kojih postoji nekoliko znanstvenika specijaliziranih za područje te regije. Potrebno je tako navesti Sabrinu P. Ramet sa Sveučilišta u Oslu, Marie-Janine Calic sa Sveučilišta u Münchenu, Erica Gordyja sa Sveučilišta College iz Londona, Dimitra Becheva iz Oxfordske škole za globalne i regionalne studije itd. Što se tiče stranih publikacija o NATO-u, potrebno je spomenuti publikacije Atlantskog vijeća (ugledni američki istraživački centar), Europske unije i *The Balkans in Europe Policy Advisory Group* (BiEPAG). U publikaciji *Balkans Forward: A New US Strategy for the Region*, Atlantsko vijeće opisuje novu američku strategiju za balkansku regiju. S druge strane, Europska unija redovito objavljuje publikacije o razini napredovanja država k članstvu u EU i što većoj stabilizaciji. BiEPAG je skupina političkih analitičara, znanstvenika i istraživača koja redovito objavljuje publikacije posvećene razumijevanju regije i problemima s kojima se ona suočava.

Ukupna publicistika, domaća i strana, obiluje radovima koji se bave analizom stanja na Zapadnom Balkanu tijekom i nakon ratnih sukoba. Hrvatska se u velikom broju tih radova ističe kao primjer države koja je uspjela izaći iz regionalnog balkanskog okvira. Osim toga, većina tih radova ističe se relevantnošću i novijim datumima objavljivanja.

METODOLOGIJA

Ovaj se rad temelji na protokolu *Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses* (PRISMA). PRISMA omogućuje sistemski pregled literature (Slika 1) obilježen transparentnošću i detaljnom analizom (Page i dr., 2020). Korišten je hrvatski prijevod revidirane PRISMA-ine metodologije u izdanju Mladenić i dr. iz 2021. godine. Također, u obzir je uzet i metodološki pristup (Slika 1), koji u svojem radu predlažu Denyer i Tranfiled te njemački geograf Tim Fraske u radu iz 2022. godine *Industry 4.0 and its geographies: A systematic literature review and the identification of new research avenues*. Uključivanje njihova metodološkog pristupa olakšalo je pristup kvalitativnoj političko-geografskoj temi odnosa NATO-a i Zapadnog Balkana jer je protokol PRISMA „izrastao" iz (kvantitativne) medicinske struke, dok je tematika članka prvenstveno iz područja društvenih i interdisciplinarnih znanosti.

Slika 1. Kreirani metodološki koraci u pregledu literature

Izvor: Autori prema Pageu (2020), Denyeru i Tranfiledu (2009) i Fraskeu (2020)

Prvi je korak ovoga istraživanja povezan s postavljanjem pitanja, koja će autore dovesti do pregleda ukupne literature i osnovnih (trenutnih) smjerova u istraživanju izabrane tematike. U ovom su slučaju korištena dva pitanja: „Koje su trenutne veze NATO-a i Zapadnog Balkana u područjima znanstvenih istraživanja?" i „Koji su trenutni pravci i trendovi u istraživanju odnosa NATO-a i Zapadnog Balkana?"

Drugi se korak odnosi na lociranje (pronalaženje) objavljenih radova i istraživanja prema protokolu PRISMA. Tu se dolazi do osnovnog izbora kriterija po kojima se izabiru istraživanja pogodna za analizu. U pretrazi literature izabrani su spomenuti vremenski period (1. 1. 2010.–31. 12. 2024.) i prostorni obuhvat šest zapadnobalkanskih država. Izabrani je vremenski period odabran zbog relevantnosti sadržaja radova, odnosno u tom su periodu dvije države pristupile NATO-u, a Hrvatska se prestala smatrati dijelom Zapadnog Balkana. Također, dogodio se cijeli niz geopolitičkih promjena potaknutih pandemijom bolesti COVID-19 i početkom ruske agresije na Ukrajinu. Vremenska pretraga članaka odvila se od 15. do 20. siječnja 2025. godine. U slučaju prostornog obuhvata, on je vrlo jasno određen od strane Europske unije i nije bilo nedoumica oko

uključivanja/isključivanja određenog prostora. Nakon definiranja pitanja te vremensko-prostornog obuhvata izabrana je baza *Web of Science Core Collection* (WSCC) kao baza u kojoj će se tražiti članci sukladno zadanim kriterijima. Ova je baza izabrana jer obuhvaća vrlo širok raspon znanstvenih radova, uključujući one koji se odnose na tematiku ovog rada. Također, u ovom se koraku odlučilo kako će se u obzir uzimati izvorni znanstveni članci, stručni članci te pregledni radovi.

Treći se korak odnosi na identifikaciju članaka (Slika 2). Za strategiju istraživanja izabrano je pretraživanje temeljem ključnih riječi. Izabrane su dvije ključne riječi, NATO i *Western Balkans,* kako bi se izdvojili što konkretniji radovi koji se odnose na njihov međuodnos. Na taj je način iz baze izdvojeno 469 radova. U fazi identifikacije odbačeno je 97 članaka koji su bili duplikati te 16 članaka koji nisu predstavljali izabrane kategorije radova.

U četvrtom se koraku pristupilo fazi probira (Slika 2), odnosno od preostalih 356 članaka, odbačena su 272. Ovdje je primijenjen kriterij prema kojem radovi moraju zadovoljavati uvjet da su iz određenih znanstvenih područja, i to prvenstveno društveno-znanstvenih. Izabrana su sljedeća područja: državni zakoni (*Government Law*), međunarodni odnosi (*International Relations*), javna administracija (*Public Administration*) i regionalne studije (*Regional Studies*). Ovaj selekcijski kriterij izdvojen je iščitavanjem prethodnih istraživanja, odnosno napravljeno je

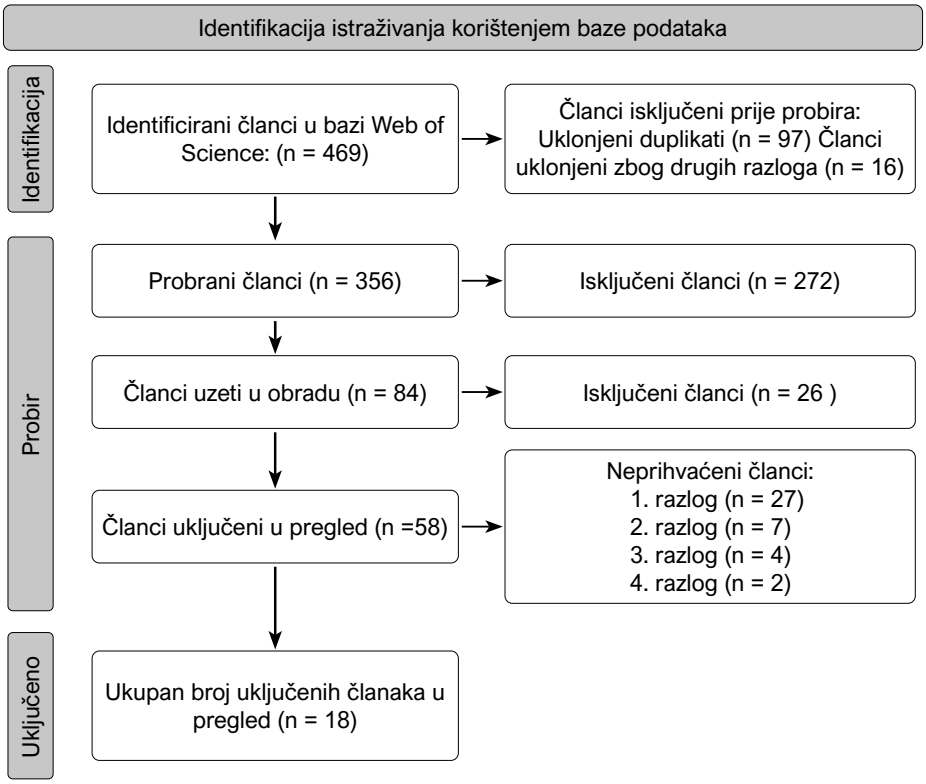
„skeniranje" znanstvenih područja istraživanja pri čemu je zaključeno kako ih je najviše upravo iz spomenuta četiri područja. Kako bi se spriječio rizik od pristranosti, u oba su slučaja uzeta ista znanstvena područja u sklopu baze WSCC. U drugoj se fazi probira izdvojilo 84 članka pogodna za obradu (Slika 2), od kojih je isključeno još 26. Isključeni su temeljem službene kategorije *Topics*. Čitanjem sažetaka uvidjelo se kako se unutar nekolicine članaka ključne riječi NATO i Zapadni Balkan navode kao riječi od sekundarne važnosti, stoga oni nisu bili pogodni za obradu. Uslijed te spoznaje izabran je kriterij prema kojem te dvije riječi moraju biti dio tematike rada (*Topics*), što je dodano kao jedan of filtera. U treću je fazu probira dospjelo 58 članaka (Slika 2), koji su detaljno iščitani te su dodana još četiri kriterija odabira. Prvi kriterij odnosio se na jezičnu problematiku, odbačeni su svi članci koji nisu na engleskom, njemačkom ili južnoslavenskim jezicima. Zbog jezika je odbačeno sedam članaka (tri na ruskom, dva na španjolskom, jedan na kineskom i jedan na arapskom). Drugi kriterij odnosio se na otvorenost pristupa članaka, pri čemu su pronađena četiri članka, kojima se nije moglo pristupiti, pa su morali biti izuzeti. Detaljno je analizirano preostalih 47 članaka pri čemu je bilo potrebno uvesti još jedan kriterij isključivanja. Naime, 27 članaka, usprkos tome što je navedeno da tematikom obrađuju Zapadni Balkan i NATO, u biti se ne bavi njihovim međuodnosom. Poradi nemogućnosti usporedbe tih članaka s ostalima, isključeni su iz skupa članaka pogodnih za analizu. Na kraju, dva su članka odbačena jer nisu normativno utemeljena, predstavljali su isključivo subjektivna stajališta autora o navedenoj temi bez znanstvenog pristupa. U konačnici, u fazu uključivanja (Slika 2) prema protokolu PRISMA ušlo je 18 članaka.

U petom se koraku pristupilo analizi i sintezi izabranih 18 članaka. Ovdje su korišteni određeni koraci metaanalize za kvalitativne podatke. Naime, u svih 18 izabranih

članaka ne postoje kvantitativni podaci koji bi se mogli uspoređivati jer je tematika članaka kvantitativno teško opisiva. Kako metaanaliza i PRISMA-in pristup imaju vrlo slične korake provođenja, paralelno su se provele obje metode u svrhu dobivanja konkretnih rezultata. Članci su analizirani i sintetizirani metodom kodiranja temeljem sljedećih dijelova i osobina: deskriptivna statistika, korištena metodologija, teorijski okviri, tematike istraživanja i pristupi prema dezinformacijama. Prvotno su predstavljeni rezultati dobiveni protokolom PRISMA, a zatim se oni dopunjuju rezultatima metaanalize. Ispitano je jesu li članci heterogeni, postoji li pristranost i kolika je pouzdanost samih radova.

U završnom koraku, u raspravi protumačeni su rezultati u kontekstu drugih znanstvenih radova, raspravljeno je o svim ograničenjima koja su bila prisutna prilikom istraživanja te su istaknuta metodološka ograničenja tijekom pisanja ovoga rada. Rasprava završava tumačenjem problematike utjecaja rezultata istraživanja na praksu, politike i buduća istraživanja. U zaključku se donose tzv. ostale informacije prema protokolu PRISMA; glavni zaključci rada, osvrt na dostupnost samih podataka i prikaz stajališta autora oko tematike istraživanja. Ovaj rad predstavlja sustavan i složen kritički prikaz literature nastao na osnovi protokola PRISMA i metaanalize prilagođene temi izabranih radova.

Slika 2. PRISMA-in dijagram izrađen u sklopu istraživanja

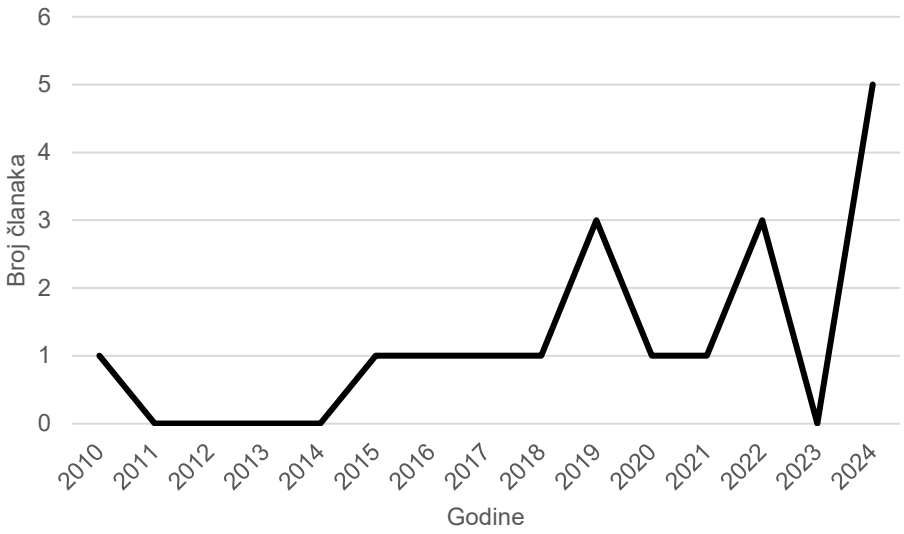
Izvor: Autori prema analiziranim člancima, 2025.

REZULTATI RADA

Deskriptivna analiza članaka

Odabranih je 18 članaka imalo različitu dinamiku objave (Slika 3). Tako je najviše članaka objavljeno 2024. godine, 2022. godine i 2019. godine. U godinama 2011., 2012., 2013., 2014. i u 2023. nije objavljen niti jedna članak. Zanimljivo je da se ne vidi povećan broj članaka iz godina ulaska Crne Gore (2017) i Sjeverne Makedonije (2020) u NATO. Kada se pogleda (Tablica 1) u kojim su državama objavljeni članci, prednjači Turska u kojoj su objavljena četiri od 18 analiziranih. Tri su članka objavljena u Njemačkoj. Dva su članka objavljena u Rusiji te kad se doda ona tri spomenuta koja su bila na ruskom jeziku, može se vidjeti kako je pet članaka došlo iz ruskog izdavaštva, što je najviše u skupini od 58 članaka. U analizi izostaju članci iz američkih časopisa što može upućivati na različite zaključke, no evidentno je kako se Zapadnim Balkanom većinom bave znanstvenici iz područja Istočne/Srednje i Jugoistočne Europe.

Slika 3. Vremenska raspodjela objave analiziranih članaka (n=18)

Izvor: autori prema analiziranim člancima

Tablica 1. Države objave članaka i broj članaka

Država časopisa	Broj članaka	Država časopisa	Broj članaka
Turska	4	Njemačka	3
Belgija	1	UK	2
Poljska	2	Hrvatska	2
Litva	1	Slovenija	1
Rusija	2	Ukupno	18

Izvor: Autori prema analiziranim člancima, 2025.

Prema znanstvenim područjima *Web of Science Core Collection*, devet članaka spada u kategoriju međunarodnih odnosa, četiri u državne zakone, dva u javnu administraciju i tri su članka regionalne studije; Blumi (2019) piše o Albaniji, Distler (2022) o Kosovu i Srbiji te Friedman (2016) o Srbiji. Ostali autori prilikom istraživanja pišu o Zapadnom Balkanu kao cjelini. Velik je broj članaka vrlo aktualne tematike te obrađuje euroatlantsku integraciju regije s posebnim naglaskom na ulogu NATO-a kao faktora stabilnosti regije. Analizirani članci uvršteni su u sljedeće indekse: *Web of Science: Emerging Sources Citation Index (ESCI)* – 9, *Social Sciences Citation Index (SSCI)* – 4, *Book Citation Index – Social Sciences & Humanities (BKCI-SSH)* – 2, *Conference Proceedings Citation Index – Social Science & Humanities (CPCI-SSH)* – 2 i *Science Citation Index Expanded (SCI-EXPANDED)* – 1. Zanimljivo je kako je najviše afilijacija povezano s Moskovskim institutom za međunarodne odnose (MIGMO).

Metodologija izabranih članaka

Ustaljena je praksa da izvorni istraživački radovi, pa i stručni radovi, imaju hipoteze, metode istraživanja te rezultate, a pregledni radovi sadržavaju cjelovit prikaz o određenom pitanju ili problemu istraživanja o kojemu su već objavljene određene znanstvene informacije. U slučaju izabranih 18 članaka, kategorizacija na te dvije kategorije nije odviše laka jer pojedini autori kombiniraju oba pristupa ili čak nemaju osobine niti jednog. Sukladno tome, moglo bi se izdvojiti jedan cjelovit izvorni istraživački rad (Jakešević, 2018) te radove s elementima izvornog istraživačkog rada: Ejdus i Kovačević (2019), Busterud (2015), Gajić i Ponomareva (2020). Ostali radovi ubrajali bi se u skupinu preglednih radova.

Izabrane metode istraživanja spadaju u tri velike skupine metoda (Tablica 2): kvalitativnu analizu, metodu intervjua i povijesnu metodu, koje se ovdje koriste kao kodovi. Prema određenim teoretičarima, i sami intervjui i povijesna metoda spadaju u kvalitativne analize, no ovdje je odlučeno izdvojiti ih. Razlog za to je dobivanje na preglednosti. Prema Creswellu (2018), napravljena je podjela cjelovite kvalitativne metode na više metoda. Izabrana je podjela prema teorijskim pristupima, a to su

fenomenološki, etnografski pristup utemeljen na podacima i narativni pristup. Kod istraživanih članaka prisutni su fenomenološki pristup – geopolitička analiza, analiza sjećanja, pristup utemeljen na podacima – ekonomska analiza, analiza literature i narativni pristup (analiza). Određeni autori sami navode kako su proveli, na primjer, pravnu analizu, dok su ostale analize određene iščitavanjem sadržaja članaka. Ovdje je potrebno napomenuti da pojedini autori koriste u svojim radovima više istraživačkih metoda te se oni uvrštavaju u nekoliko navedenih metoda. Najčešća je kvalitativna geopolitička analiza unutar koje autori analiziraju geopolitičku situaciju na Zapadnom Balkanu u povezanosti s djelovanjem NATO-a i EU-a. Tahirović (2024), Bojičić-Dželilović (2024), Larsen (2021) Blumi (2019), Preljević (2017) i Đukanović (2010) svoje radove utemeljuju isključivo na geopolitičkoj situaciji na Zapadnom Balkanu iz pozicije analize vanjskih utjecaja u regiji i pozicioniranja država regije prema njima. Ejdus i Kovačević (2019) te Dursun-Özkanca (2024) navode kako su koristili povijesnu metodu, odnosno prikazali su kako su se povijesno razvijali NATO i njegov odnos prema Zapadnom Balkanu. Busterud (2015) je proveo intervju, a za sugovornike imao djelatnike NATO-a iz regije te djelatnike NATO-a iz središta u Bruxellesu.

Tablica 2. Metode istraživanja analiziranih članaka

Metode istraživanja		**Autori članaka i godina izdanja**
Kvalitativna analiza	Geopolitička analiza	Đukanović (2010), Preljević (2017), Dursun-Özkanca (2019), Blumi (2019), Larsen (2021), Bojičić-Dželilović (2024), Tahirović (2024), Kutllovci i Orhan (2024), Dursun-Özkanca (2024)
	Analiza literature	Busterud (2015), Gajić i Ponomareva (2020), Distler (2022), Kutllovci i Orhan (2024)
	Pravna analiza	Najetović (2024)
	Analiza sjećanja	Friedman (2016)
	Teorijska analiza	Dursun-Özkanca (2019), Ejdus i Kovačević (2019), Arlyapova i dr. (2022)
	Analiza narativa	Jakešević (2018), Ristić i Satjukov (2022), Distler (2022), Gajić i Ponomareva (2020)
	Ekonomska analiza	Najetović (2024)
Povijesna metoda		Ejdus i Kovačević (2019), Dursun-Özkanca (2024)
Metoda intervjua		Busterud (2015)

Izvor: Autori prema analiziranim člancima, 2025.

Prosječna je duljina analiziranih članaka 19 stranica te svi članci imaju uvodni i završni dio, dok im se središnji dijelovi znatno razlikuju. Središnji dio radova niti jedan autor nije nazvao

„Rezultati", već se odnose na glavnu tematiku članka. U vezi s analiziranim člancima može se govoriti o metodološkim nedostacima jer je većina od 18 članaka utemeljena na kvalitativnim metodama, odnosno nedostaju kvalitativni podaci i metode. Tako bi bilo dobro provesti detaljniju ekonomsku analizu u okviru analize vojnih ulaganja, vojne pomoći, jačanja/slabljenja ekonomskih veza i odnosa, stranih ulaganja, kako između NATO-a i država regije tako i između samih država u regiji. Na taj bi se način mogao dobiti jasniji uvid u (in)direktne geopolitičke odluke i ponašanje pojedinih država. Također, može se provesti jasnije razrađena analiza narativa i sadržaja na većim uzorcima kako bi se dobili egzaktniji podaci. U konačnici, bilo bi dobro saznati i percepciju stanovništva država regije o pojedinim pitanjima provođenjem anketa ili intervjua.

Teorijski okviri izabranih članaka

Poznato je da postoje tri temeljne teorije u međunarodnim odnosima, realizam, liberalizam i konstruktivizam, te su ovdje korištene i kao kodovi. Budući da se odnos NATO-a i Zapadnog Balkana opisuje u sklopu međunarodnih odnosa, ovdje je nezaobilazno sagledati unutar kojih se teorija on obrađuje. Unutar realizma međunarodni se odnosi temelje na sukobu interesa država, pri čemu svaka država djeluje u skladu sa svojim nacionalnim interesima. Liberalizam govori kako nije samo riječ o sukobima, nego postoji suradnja te zajedničke institucije omogućuju mir i stabilnost. Unutar konstruktivizma identiteti, norme i uvjerenja oblikuju interese i djelovanje država (Jović, 2013). U ovu teorijsku analizu uključeni su i ostali članci jer se, također, bave određenim aspektima međunarodnih odnosa.

Najviše članaka (Tablica 3) teorijski spada u liberalističku teoriju unutar koje djelovanje NATO-a, EU-a i ostalih organizacija govori o stabilnosti i sigurnosti Zapadnog Balkana. Larsen (2021) najviše prezentira liberalizam snažno zagovarajući NATO kao organizaciju koja donosi mir ne samo regiji nego cijelom svijetu. Valja napomenuti kako svi autori nužno navode kako NATO i EU imaju faktor donošenja stabilnosti, no razilaze se u tome ostvaruje li se ta stabilnost temeljem liberalizma. Šest članaka ulazi unutar teorije konstruktivizma jer se fokusiraju na društvene konstrukcije sjećanja, narative i diskurse koji oblikuju kolektivno pamćenje i percepciju. Friedman (2016) i dr. najviše naglaska stavljaju na konstruiranje sjećanja na NATO-ovo bombardiranje Srbije 1999. godine. U konačnici, pet članka spada pod realističku teoriju jer autori naglašavaju geopolitičke interese, pritisak Zapada na regiju, rivalstvo s Rusijom i ostale vanjske utjecaje.

Tablica 3. Raspodjela analiziranih članaka prema teorijama međunarodnih odnosa

Realizam	**Liberalizam**	**Konstruktivizam**
Bojičić-Dželilović (2024), Blumi (2019), Arlyapova i dr. (2022), Preljević (2017) te Gajić i Ponomareva (2020)	Dursun-Özkanca (2024), Dursun-Özkanca (2019), Larsen (2021), Jakešević (2018), Kutllovci i Çeku, (2024), Busterud (2015) i Đukanović (2010)	Najetović (2024), Tahirović (2024), Ejdus i Kovačević, (2019), Ristić i Satjukow (2022), Distler (2022), i Fridman (2016)

Izvor: Autori prema analiziranim člancima, 2025.

Analiza članaka s obzirom na teorijski okvir jasno pokazuje da među autorima postoji različito viđenje po pitanju situacije u regiji. Još uvijek prevladava ideja kako je liberalizam temelj stabilnosti Zapadnog Balkana, no noviji radovi pokazuju da se sve više uočavaju realističke i konstruktivističke težnje u zapadnobalkanskim državama. Nejatović (2024) čak navodi kako se u regiji ponovno konstruira napetost iz 1990-ih, koja bi samo mogla rasti ako međunarodne institucije ne uvide nužnost potpunog integriranja svih država regije. Ovakva kretanja rezultat su i cjelokupnog svjetskog odmaka međunarodnih odnosa od liberalizma što se neposredno reflektira i na regiju.

S obzirom na navedeno, u daljnja istraživanja svakako je potrebno uključiti odgovor na pitanje kako noviji realističniji smjerovi međunarodnih odnosa utječu na zapadnobalkanske države. Na primjer, Srbija se našla u teškoj situaciji krajem 2024. godine s obzirom na to da su uvedene sankcije Naftnoj industriji Srbije, koja je u ruskom vlasništvu. U srbijanskim medijima uslijedilo je, kao posljedica, konstruiranje položaja Srbije kao „žrtve“ (Nikolić, 2024). S druge strane, pobjedom Donalda Trumpa na predsjedničkim izborima, također, očekuju se i novi „valovi“ realizma u diplomaciji što će se zasigurno održavati na Zapadni Balkan. Potrebno bi bilo provesti i istraživanja među općom populacijom o njezinoj (ne)sklonosti pojedinoj teorijskoj interpretaciji međunarodnih odnosa.

Tematika izabranih članaka

Iako je jedan od kriterija izbora članaka bila nužnost obrađivanja odnosa NATO-a i Zapadnog Balkana, većina članaka ima i različite podteme te različit način obrade spomenutog odnosa. Detaljnom analizom sadržaja članaka istaknule su se četiri glavne skupine tema (četiri koda). Valja napomenuti da svrstavanje određenog članka u jednu skupinu tema nužno ne znači da u članku nema spomena i ostalih tema. Odnos NATO-a i Zapadnog Balkana predstavlja kompleksan pogled na situaciju i tu dolazi do ispreplitanja više (pod)tema, no uglavnom dominira jedna.

Kao glavni zaključak uloge NATO-a i ostalih međunarodnih organizacija Larsen (2021), Preljević (2017) i drugi navode da je NATO i dalje ključan faktor u održavanju mira i stabilnosti u regiji te da međunarodne organizacije ne bi smjele napustiti Zapadni

Balkan. Busterud (2015), Đukanović (2010) i drugi u temi o regionalnoj stabilnosti i sigurnosnim izazovima progovaraju da države regije i dalje imaju postojane probleme poput nacionalizma, korupcije, nedostatka reformi i slično. O regionalnim konfliktima i njihovim implikacijama pišu gotovo svi autori, no najviše se progovara o NATO-ovu djelovanju na Kosovu i njegovu bombardiranju Srbije 1999. godine. Euroatlantske integracije i geopolitičke promjene tematika su članaka objavljenih u novijem razdoblju te se u njima aktivno progovara o utjecaju ruske agresije na Ukrajinu, pandemiji bolesti COVID-19 i o zakašnjelom djelovanju EU-a u regiji u procesima pristupnih pregovora.

Tablica 4. Raspodjela analiziranih članaka prema tematici i glavnim zaključcima

Glavne teme	**Autori članaka**	**Glavni zaključci**
Uloga NATO-a i međunarodnih organizacija	Larsen (2021), Ejdus i Kovačević (2019), Arlyapova i dr. (2022) Preljević (2017)	NATO je ključan faktor u održavanju mira i stabilnosti na Zapadnom Balkanu, posebno u BiH i na Kosovu.
Regionalna stabilnost i sigurnosni izazovi	Busterud (2015), Đukanović (2010), Kutllovci i Çeku, (2024), Bojičić-Dželilović (2024)	Glavni izazovi stabilnosti uključuju nacionalizam, spore ekonomske reforme, korupciju i političku nestabilnost.
Regionalni konflikti i njihovo rješavanje te današnje implikacije	Jakešević (2018), Blumi (2019), Ristić i Satjukow (2022), Distler (2022), Fridman (2016)	NATO-ove intervencije i budućnosti oblikovanja političkih narativa i politike sjećanja.
Euroatlantske integracije i geopolitičke promjene	Dursun-Özkanca (2024), Dursun-Özkanca (2019), Najetović (2024), Tahirović (2024), Gajić i Ponomareva (2020)	NATO i EU nude okvir za stabilnost i integraciju, ali države se suočavaju s izazovima nacionalizma, teritorijalnih pretenzija i utjecajima Rusije i Kine.

Izvor: Autori prema analiziranim člancima, 2025.

Tematski, metodološki i teorijski ističu se dva članka: autorice Jakešević (2018) te Ejdusa i Kovačevića (2019). Sve troje autora radi na fakultetima političkih znanosti, Jakešević u Zagrebu, a Ejdus i Kovačević u Beogradu. Jakešević (2018) je svoj rad postavila na teoriji Ramsbotham/Woodhouse/Miallovog „modela pješčanog sata“, koji se koristi u analizi i rješavanju konflikata, posebno u kontekstu međunarodnih sukoba i mirovnih procesa. Ejdus i Kovačević (2019) svoj su rad teoretski sastavili u

skladu s teorijom regionalnih sigurnosnih kompleksa. Unutar teorije postoji uplitanje (usklađivanje politika manjih država s politikama većih), preklapanje (vodeće države određuju politiku) i upravljanje (veća država upravlja manjom upravljajući njezinim sustavom vlasti). Metodološki, članci imaju analizu narativa i povijesnu metodu, dok tematski na vrlo kompleksnoj razini progovaraju o situaciji u regiji, povezujući je s čvrstim teorijskim utemeljenjem.

Kao zalog budućim istraživanjima stoji tematsko pitanje sve većeg utjecaja drugih država/organizacija na području Zapadnog Balkana. Također, istraživanja mogu ići i u smjeru analize promjena (slabljenja/jačanja) tradicionalnih savezništva (na primjer, Srbija–Rusija) pod utjecajem suvremenih geopolitičkih promjena. Nadalje, tematski se komparativno mogu obraditi pojedinačni utjecaji EU-a, NATO-a, OSCE-a i UN-a na regiju. Poželjno bi bilo obraditi i utjecaj migracija, lokalnih problema, civilnih društava i međugeneracijskog jaza na geopolitičku sliku Zapadnog Balkana.

NATO, Zapadni Balkan i dezinformacije

Tema koja redovito prolazi ispod radara odnosi se na dezinformacije. U analiziranim člancima samo je četvero autora spomenulo taj aspekt sigurnosti vezan uz NATO. Nepobitna je činjenica da NATO ulaže velika sredstva kako bi spriječio dezinformacije, a osobito nakon početka ruske agresije na Ukrajinu. Iz tog se razloga ovdje potrebno kratko osvrnuti na obradu teme dezinformacija u člancima. NATO najviše sredstava daje atlantskim vijećima kako bi se borili protiv dezinformacija. Tako je Atlantski savez Crne Gore najaktivniji u procesu otkrivanja krivih informacija. Savez navodi da najviše dezinformacija dolazi iz Rusije, koja na taj način nastoji destabilizirati regiju (Atlantski savez Crne Gore, 2024). Dezinformacijama se bave i Atlantski savez Srbije te Atlantsko vijeće Hrvatske i Sjeverne Makedonije. Autori članaka kao reference upravo koriste publikacije atlantskih vijeća iz država regije.

Arlyapova i dr. (2022) u svojem članku iznose određena anti-Zapadna (anti-euroatlantska stajališta). Navodi se kako je na Zapadnom Balkanu počelo prevladavati anti-rusko raspoloženje nakon 2006. godine, kada je bila najavljena gradnja plinovoda Južni tok. Nakon toga, počeli su se cenzurirati i zabranjivati ruski medijski sadržaji i narativi u regiji. Autori sugeriraju kako je to zapravo bio početak aktivne kampanje ulaska država iz regije u NATO jer su se narativi i mediji morali uskladiti s euroatlantskim vrijednostima u političkom i vojnom smislu. Preljević (2017) ima potpuno drugačiji pogled na dezinformacije, on se drži premise da dezinformacije utječu na međuetničke odnose u BiH s ciljem sprečavanja ulaska u NATO. Naime, BiH ne može ući u NATO ako za to nema odobrenje entiteta Republike Srpske, gdje je na snazi veliko anti-NATO raspoloženje. Autor vjeruje kako na takvo raspoloženje utječe i plasiranje dezinformacije u tom entitetu. Tahirović (2024) prepoznaje dezinformacije čak kao oblik hibridnog ratovanja te navodi kako one služe za rušenje demokratskih režima, stvaranje nemira u društvima i za širenje ruskog utjecaja. Navodi kako Rusija provodi intenzivne kampanje dezinformacija u regiji i kako je cilj narušiti ugled EU-a i SAD-a. Na kraju zaključuje da se u regiji potrebno intenzivno „boriti“ protiv inozemnih dezinformacijskih kampanja kako bi narodi mogli shvatiti istinu. Distler (2022) analizira

kako politički narativi o sigurnosti često uključuju dezinformacije, posebno u vezi s izgradnjom države na Kosovu i odnosa između lokalnih i međunarodnih aktera. Ovaj autor upozorava da netočne vijesti i informacije postoje na svim razinama, od lokalne do međunarodne. Potiče se razvoj kritičkog mišljenja u sagledavanju odnosa u regiji.

U vremenu kada društvene mreže i internetski portali imaju sve veću ulogu u formiranju društvenog mnijenja, potrebno je dobro razumjeti proces nastanka i širenja dezinformacija. Ni u Hrvatskoj se još uvijek ne priča dovoljno o toj temi te ne postoje značajnije društvene kampanje borbe protiv lažnih vijesti i informacija. Iz tog razloga istraživanje dezinformacija predstavlja jedan od važnih trenutnih i budućih aspekata sigurnosti. Hinšt (2021) jasno progovara kako dezinformacije imaju značajnu ulogu u geopolitičkim odnosima euroatlantskih institucija. Potrebna je osnažena djelatnost obavještajnih službi da bi se njihovo širenje spriječilo i da bi se očuvalo sigurnost i stabilnost. Sukladno tim razlozima, postoji veliki prostor širenja istraživanja o dezinformacijama.

Rezultati metaanalize

Kao što je u metodologiji napisano, u ovom je radu korištena i metaanaliza za kvalitativne podatke. Iako je metaanaliza prvenstveno namijenjena kvantitativnim podacima, u procesu kodiranja moguće je provesti analizu i na kvalitativnim podacima. Vičić Hudorović (2020) navodi devet stupnjeva za provođenje metaanalize. Od njih se prva četiri gotovo u potpunosti poklapaju s protokolom PRISMA i načinom izbora članaka pogodnih za analizu. Preostali koraci zahtijevaju statističke podatke. S druge strane, Levitt (2018) konkretno piše o kvalitativnom pristupu metaanalizi te opisuje mogućnosti analize s kvalitativnom skupinom podataka. Sukladno ovim autorima te Pageu i ostalima (2020), pomoću metaanalize ispitano je jesu li izabrani članci heterogeni, postoji li pristranost te kolika je pouzdanost samih radova. Kriteriji za izabrane pokazatelje prikazani su u Tablici 5, a formirani su temeljem dostupnosti samih podataka i temeljem rada Levitta (2018).

Tablica 5. Pokazatelji i njihovi kriteriji u metaanalizi

Pokazatelj	**Kriteriji**
Heterogenost	deskriptivna statistika, metodologija članaka, tematika, teorijski pristup, spominjanje dezinformacija
Pristranost	prozapadni pristup, jezik članaka, vlasništvo baze podataka
Pouzdanost	kvaliteta baze podataka, recenzija, tip pristupa, izvori podataka

Izvor: Autori prema Levittu, 2018.

Pitanje heterogenosti izabranih 18 članaka sagledivo je u rezultatima analiza i sinteza u protokolu PRISMA. Naime, članci nisu iste kategorije, objavljeni su u časopisima iz različitih država, imaju različite indekse unutar WSCC-a, različite metode istraživanja, različite teorijske pristupe, različit način obrade glavne teme odnosa NATO-a i Zapadnog Balkana te različitu zastupljenost tematike dezinformacija. Prethodno nabrojane različitosti upućuju na značajnu heterogenost podataka, a osobito je značajan različit metodološki pristup, koji zastupa tri metode; kvalitativne analize, povijesnu metodu i intervjue. Izabrani članci naglašavaju različite aspekte odnosa NATO-a i Zapadnog Balkana. U procesu kodiranja dolazi se do dvaju sintetiziranih kodova: tendencije prikazivanja NATO-a kao stabilizatora regije (prvi kod) i prikazivanja NATO-a kao geopolitičkog interesnog faktora regije (drugi kod). Ukupno je jasno da je homogenost po pitanju prikazivanja odnosa NATO-a i Zapadnog Balkana gotovo nemoguće postići jer je kvalitativno, pa i kvantitativno, teško moguće doći do iste interpretacije odnosa jednog Saveza prema šest država.

Drugi se dio metaanalize odnosi na preispitivanje postojanja pristranosti u izabranim člancima. Pristranost se može definirati na različite načine. Kahneman (1998) navodi kako je ona sustavno odstupanje od objektivnosti u prikupljanju, analizi, interpretaciji i predstavljanju podataka, koje može proizaći iz subjektivnih stavova, metodoloških ograničenja ili vanjskih utjecaja. Općenito je u radovima kvalitativnog pristupa teško u potpunosti eliminirati pristranost, a još teže u radovima povezanima s međunarodnim odnosima. U analiziranim člancima prevladava prozapadni pristup odnosu NATO-a i Zapadnog Balkana unutar kojeg se zagovora članstvo država u EU-u (prvi kod) i dijelom u NATO-u (drugi kod). Jedino se u radu Arlyapove i drugih (2022) o odnosu daju drugačije konotacije neutralnosti i drugih mogućih članstva i suradnji (treći kod). Tako je jasno kako u analiziranim članicama postoji određena prozapadna pristranost. Valja napomenuti da i u samom izboru članaka postoji autorska pristranost jer su izabrani članci dostupni u bazi WSCC, koja je u američko-britanskom vlasništvu. Također, iz analize su isključeni članci na jezicima nepoznatima autorima, pa je to dodatno pridonijelo izostanku kineskih ili ruskih pogleda na odnos NATO-a i Zapadnog Balkana. U konačnici, kvalitativni pristup donosi puno veću dozu subjektivnosti nego kvantitativni. Iz tog razloga jasno je da postoji određena razina pristranosti, no gotovo ju je nemoguće kvantificirati.

Treći dio metaanalize odnosi se na pouzdanost samih članaka. Svi analizirani članci dostupni su u bazi WSCC, koja predstavlja izuzetno vjerodostojnu i visoko rangiranu bazu podataka. Prema hrvatskom Pravilniku za napredovanje u visokom školstvu (NVZVOTR, 2022), članci u ovoj bazi označuju se kao članci kategorije A1, odnosno najviše rangirani. Uvjet je za objavu u bazi međunarodna recenzija, što dodatno povećava pouzdanost izabranih članaka. Pouzdanosti pridonosi i otvoreni pristup svim člancima. S druge strane, postoje već spomenute metodološke manjkavosti, koje ne pridonose pouzdanosti, nego upravo suprotno. Također, većina članaka nema neke značajne izvore podataka, nego se oslanja na prethodna istraživanja i vlastite zaključke. Zaključno, iako je metaanaliza provedena deskriptivno i kvalitativno, jasne su mogućnosti razumijevanja manjkavosti i prednosti izabranih članaka.

RASPRAVA

Otto von Bismarck izjavio je za vrijeme Berlinskog kongresa 1878. godine kako Balkan nije vrijedan niti jednog pomeranskog grenadira (vrsta vojnika) (Kissinger, 1994). U narednim desetljećima na tom će prostoru početi Balkanski ratovi, a kasnije i Prvi svjetski rat. Povijest je pokazala da gotovo svaki put kad međunarodna zajednica bude zaokupljena drugim područjima i ratovima, na području Balkana izbije novi sukob. Iz tog i iz brojnih drugih razloga, ne treba čuditi da gotovo svi autori analiziranih članaka izražavaju potporu NATO-ovom i djelovanju drugih organizacija na području Zapadnog Balkana. Svi analizirani članci vrlo su aktualni i suvremeni što se tiče vremena objave, a to se posebno odnosi na one objavljene nakon 2020. godine. Upravo je relevantnost jedan od ključnih faktora istraživačkih radova u područjima međunarodnih studija, politike, lokalnih/regionalnih studija itd.

Teorijski okviri, metodologije i tematike članaka mogu se usporediti i s ostalom relevantnom literaturom. Tako Bieber (2020) jasno navodi kako se u regiji ponovno javljaju usponi autoritativnih režima, na što upozoravanju i Bojičić-Dželilović (2024) te Tahirović (2024). U Srbiji je taj porast najveći tijekom uspona Aleksandra Vučića i Srpske napredne stranke. U Sjevernoj je Makedoniji došlo do političkog obrata 2016. godine, a u Crnoj Gori 2020. godine (Bieber, 2020). Pri tome Risso (2022) piše o zaboravljenom uspjehu NATO-ove vojne misije u Sjevernoj Makedoniji. Rad Busteruda (2015) bio je poticaj analizi vojnog djelovanja NATO-a 2001. godine u tadašnjoj Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji. Tereziev (2018) piše o sigurnosti na Kosovu i izazovima obrane na području Zapadnog Balkana. O Kosovu pišu Ristić i Satjukow (2022), Distler (2022) te gotovo svi autori analiziranih članaka jer ono predstavlja ključnu sigurnosnu fokalnu točku Zapadnog Balkana. Potrebno je istaknuti i porast hibridnih prijetnji o kojima pišu Arlyapova i dr. (2022) te Tahirović (2024). Hibridne prijetnje predstavljaju aktivnosti koje kombiniraju različite instrumente moći – političke, vojne, ekonomske, informacijske itd. (Pabriks, 2017). O njima se još uvijek malo piše i govori, a o njihovoj manifestaciji na Zapadnom Balkanu gotovo da i nema spomena. Jedan su oblik prijetnji i spomenute dezinformacije, kojih je sve više država svjesno i prema kojima tek predstoje ozbiljnija borba i suzbijanje. Velik broj članaka obrađuje i strane anti- euroatlantske utjecaje na području Zapadnog Balkana. Gajić i Ponomareva (2020), Distler (2022), Preljević (2017), Arlyapova i dr. (2022) te Tahirović (2024) jasno adresiraju snažan ruski utjecaj u regiji. O kineskom utjecaju pišu Dursun-Özkanca (2024), Arlyapova i dr. (2022), Nejatović (2024) te Ristić i Satjukow (2022), no ne toliko negativno koliko o ruskom. Blumi (2019) piše o turskom utjecaju na području Albanije.

Prilikom istraživanja literature o odnosu Zapadnog Balkana i NATO-a naišlo se na određena ograničenja. Prije svega, riječ je o gotovo potpunom kvalitativnom pristupu, koji je zamijećen u svim odabranim člancima, što je onemogućilo detaljniju metaanalizu te je zahtijevalo metodološku prilagodbu. Autori su morali napraviti modificiranu metodologiju kombinirajući protokol PRISMA, metaanalizu te metodologiju geografa Fraseka (2022). Metaanaliza provedena je kao nadogradnja protokolu PRISMA, i to u potpunosti u kvalitativnom, deskriptivnom pristupu. Važnu ulogu u metodologiji imao je i proces kodiranja, čime se sam proces analize i sinteze znatno olakšao. Autori su se

suočili s problemom članaka na jezicima koje ne govore, čime se djelomično izgubila (ne)pristranost rada. Također, zbog nemogućnosti (nedovoljna licenca za besplatan pristup) otvaranja četiriju članaka, ukupni je broj analiziranih članaka nešto manji. U cijelom istraživačkom procesu trebalo je metodološki razmišljati „izvan okvira" kako bi se kvalitativni članci što bolje analizirali i sintetizirali.

Rezultati ovoga rada upućuju na relativno manji broj članaka posvećenih isključivo odnosu NATO- a i Zapadnog Balkana. Izabrani i formirani metodološki pristup njihova izbora, sinteze i analize može se primijeniti i na sličnim temama iz političke geografije, međunarodnih odnosa i politologije. Iz ovoga je istraživanja vidljivo da znanstvena zajednica i dalje podupire pridruživanje država regije euroatlantskim integracijama. To može biti pokazatelj donositeljima politika i budućim istraživanjima kako je i u budućnosti potrebno zalagati se i podupirati članstvo regije u NATO-u i u EU-u te pokušati spriječiti eroziju euroatlantizma.

ZAKLJUČAK

Cilj je ovoga rada bio napraviti sustavan prikaz izabranih znanstvenih radova koji za glavnu problematiku imaju odnos NATO-a i Zapadnog Balkana. Ukupno je analizirano 18 znanstvenih radova objavljenih u periodu od 1. siječnja do 31. prosinca 2024. godine u bazi *Web of Science Core Collection.* Članci su izabrani temeljem dijagrama PRISMA te su uz pomoć istoimenog protokola analizirani i sintetizirani. Pomoću kvalitativne metaanalize ispitane su heterogenost, pristranost i pouzdanost članaka. Rezultati deskriptivne statistike članaka pokazuju neravnomjernu raspodjelu vremena objave te različito porijeklo članaka. Autori članaka koristili su istraživačke metode triju skupina: kvalitativnu analizu, povijesnu metodu i metodu intervjua. Nadalje, radovi su gotovo jednakomjerno razvrstani na realistički, liberalistički i konstruktivistički orijentirane. Prema tematici, radovi su raspoređeni u četiri glavne skupine: 1. uloga NATO-a i međunarodnih organizacija, 2. regionalna stabilnost i sigurnosni izazovi, 3. regionalni konflikti i njihovo rješavanje te današnje implikacije i 4. euroatlantske integracije i geopolitičke promjene. Metaanaliza je pokazala da postoje heterogenost među radovima i prozapadna pristranost te da članci imaju određenu razinu pouzdanosti jer su iz kvalitetne baze te su prošli međunarodnu recenziju.

Dostupnost samih podataka za ovaj rad nije bila potpuna. Postojali su manji broj radova na stranim jezicima koji nisu poznati autorima te manji broj radova koji nisu bili u otvorenom pristupu. Unutar izabranih radova nisu svi imali jasnu strukturu znanstvenog članka. Svi radovi bili su metodološki kvalitativno oblikovani te nije bilo moguće provesti složene statističke analize u sklopu PRISMA-e i metaanalize. Korišten je pristup olakšan kodiranjem, koji je omogućio analizu kvalitativnih podataka. Sukladno svemu, autori su morali koristiti modificiranu metodologiju prilagođenu tematici istraživanja.

Odnos NATO-a i Zapadnog Balkana predstavlja složenu tematiku u međunarodnim odnosima, političkoj geografiji i politologiji. Dosadašnji znanstveni radovi fokusirani isključivo na taj odnos sadrže ustaljene poticaje na potpunu euroatlantsku integraciju. Autori smatraju da je potrebno NATO i Zapadni Balkan gledati iz novih perspektiva

razvoja multipolarnosti, osobito nakon pandemije bolesti COVID-19 te ruske agresije i ostalih geopolitičkih promjena u svijetu. U literaturi je potrebno obuhvatiti što više pogleda na odnos NATO–Zapadni Balkan te razmotriti i rusku, kinesku te arapsku perspektivu, ne isključivo europsko-američku.

LITERATURA

Allin, D., H. 2002. *NATO's Balkan Interventions*. Routledge. London.

Arlyapova, E. i dr. 2022. NATO's capabilities in global governance: On the Balkan scene. Vestnik Mezhdunarodnykh Organizatsii-International. *Organisations Research Journal,* 17 (2): 54-65.

Atlantic Council, 2017. Balkans Forward: A New US Strategy for the Region. https:// www.atlanticcouncil.org 21. siječnja 2025.

Atlantski savez Crne Gore. 2024. Informacioni ekosistem i borba protiv stranog uticaja i manipulacije informacijama. https://mina.news/vijesti-iz-crne-gore/ atlantski-savez-najvise-se- manipulise-cinjenicama/ 26. siječnja 2025.

Beale, M., O. 2004. *Bombs Over Bosnia: The Role of Airpower in Bosnia-Herzegovina*. University Press of the Pacific. Forest Grove.

Beširević, N. 2013. *Vanjska politika Europske unije i Zapadni Balkan*. Plejada. Zagreb.

Bieber, F. 2020. *The Rise of Authoritarianism in the Western Balkans*. Palgrave. Macmillan Cham. Blease, D. 2010. Lessons from NATO's Military Missions in the Western Balkans. *Connections,* 9

(3): 3–18.

Blumi, I. 2019. Albanian slide: The roots to NATO's pending lost Balkan enterprise. *Insight Turkey,*

21 (2): 149–170.

Bojičić-Dželilović, V. 2024. Western Balkans regimes that obstruct, and their external contingencies. *Turkish Policy Quarterly*, 23 (1): 60–67.

Busterud, I. O. D. 2015. Defense sector reform in the Western Balkans – Different approaches and different tools. *European Security,* 24 (2): 335–352.

Cap, P. 2004. Discourse analysis and determination in the light of subjectification theory.

Jezikoslovlje, 5 (1-2): 23–60.

Clark, R. i dr. 1998. *NATO In The Balkans*. International Action Center. New York.

Creswell, J. W., Poth, C. N. 2018. *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches (4th ed.).* Sage publications. Thousand Oaks.

Čehulić Vukadinović, L. 2010. *Euroatlantizam i suvremeni međunarodni odnosi*. Politička kultura. Zagreb.

Čehulić Vukadinović, L. 2010. *Euroatlantizam i suvremeni međunarodni odnosi*. Politička kultura. Zagreb.

Denyer, D., Tranfield, D. 2009. *Producing a systematic review*. U: D. A. Buchanan, A. Bryman 2009. *The sage handbook of organizational research methods.* Sage Publications. Thousand Oaks. Distler, W. 2022. Securitising the present through the prism of the past: State-building and the legacy of interventions in Kosovo and Serbia. *Comparative Southeast European Studies*, 70(2): 267–288.

Dursun-Özkanca, O. 2019. The Western Balkans in the transatlantic security context: Where do we go from here? *Insight Turkey*, 21 (2): 107–128.

Dursun-Özkanca, O. 2024. The Western Balkans and prospects for the EU and NATO accession.

Turkish Policy Quarterly, 23 (1): 36–43.

Đukanović, D. 2010. NATO's new strategic concept and its influence on the stability of the Western Balkans. *Croatian International Relations Review*, 16: 105–110.

Ejdus, F., & Kovačević, M. 2019. Penetration, overlay, governmentality: The evolving role of NATO in the Western Balkan security dynamics. *Journal of Intervention and Statebuilding*, 13 (5): 566–580.

Elbasani, A. 2013. *European Integration and Transformation in the Western Balkans*. Routledge. London.

Fraske, T. 2022. Industry 4.0 and its geographies: A systematic literature review and the identification of new research avenues. *Digital Geography and Society*, 3 (100031): 51-61.

Fridman, O. 2016. Memories of the 1999 NATO bombing in Belgrade, Serbia. *Sudosteuropa,*

64 (4): 438–459.

Gajić, S., Ponomareva, E. 2020. Accelerated expansion of NATO into the Balkans as a consequence of Euro-Atlantic discord. *MGIMO Review of International Relations,* 13 (2): 70–93. Henriksen, D. 2007. *NATO's Gamble: Combining Diplomacy and Airpower in the Kosovo Crisis. 1998-1999*. Naval Institute Press. Annapolis.

Hinšt, D. 2021. Disinformation as Geopolitical Risk for Transatlantic Institutions. *Međunarodne studije,* XXI (2): 89-111.

Jakesević, R. 2018. Conflict resolution and peacebuilding in the Western Balkans - The role of external actors. *Teorija in Praksa*, 55 (1): 99–122.

Jović, D. (ur.) 2013. *Teorije međunarodnih odnosa: Realizam, liberalizam, konstruktivizam.*

Politička kultura. Zagreb.

Kahneman, D. 2011. *Thinking, Fast and Slow*. Farrar, Straus and Giroux. New York.

Kissinger, H. 1994*. Diplomacija*. Školska knjiga. Zagreb.

Kurečić, P. 2011. *Geopolitika i geoekonomija suvremenog NATO-a*. Stajer-graf. Zagreb. Kutllovci, S., Çeku, O. 2024. North Atlantic Treaty Organization (NATO) and its role for security in the Western Balkans. *Access to Justice in Eastern Europe*, 7 (3): 115–142.

Larsen, H. 2021. NATO in an illiberal world: The case for differentiated partnerships. *RUSI Journal*, 166 (3): 84–92.

Luketić, K. 2013*. Balkan: od geografije do fantazije*. Algoritam. Zagreb.

Milardović, A. 2000. *Zapadni Balkan - Pojam, ideje i dokumenti o rekonstrukciji Balkana u procesu globalizacije.* Pan Liber. Osijek.

Milardović, A. 2009. *Zapadni balkon*, Pan liber, Osijek.

Mulchinock, N. 2017. *NATO and the Western Balkans : From Neutral Spectator to Proactive Peacemaker.* Palgrave MacMillan. London.

Nacionalno vijeće za znanost, visoko obrazovanje i tehnološki razvoj (NVZVOTR), 2022. Pravilnik o izmjenama i dopunama pravilnika o uvjetima za izbor u znanstvena zvanja, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2022_09_111_1637.html 23. ožujka 2025.

Najetović, D. 2024. The influence of a new geopolitical environment on the peace and security of the Western Balkans. *Studia Europejskie-Studies in European Affairs*, 28 (3): 57–71.

Nikolić, I. 2024. Najava uvođenja sankcija loša vest, alternativa uvoz nafte i naftnih derivata. https://www.tanjug.rs/ekonomija/srbija/128471/ivan-nikolic-najava-uvodenja-sankcija-losa-vest- alternativa-uvoz-nafte-i-naftnih-derivata/ 26. siječnja 2025.

Pabriks, A. 2017. *Countering hybrid threats: Lessons from NATO and Eastern Europe.* Routledge. London.

Page, M.J. i dr. 2021. Pravila PRISMA 2020.: ažurirane smjernice za izvještavanje u sustavnim pregledima, *Medicina Fluminensis*, 57 (4): 444-465.

Preljević, H. 2017. Unsatisfied? The rocky path to NATO membership - Bosnia and Herzegovina: A new approach in understanding the challenges. *Croatian International Relations Review,* 23 (80): 33–59.

Risso, L. 2022. A Forgotten Success - Operation Essential Harvest 2001, *The RUSI Journal*, 166 (6- 7): 96-105.

Ristić, K. Satjukow, E. 2022. The 1999 NATO intervention from a comparative perspective: An introduction. *Comparative Southeast European Studies,* 70 (2): 189–201.

Sekulić, B., 1999. To Remove the Anathema of the Balkans. *Politička misao*, 36 (5): 78-92. Slukan Altić, M. 2009. Hrvatska kao Zapadni Balkan - geografska stvarnost ili nametnuti identitet. *Društvena istraživanja* 20 (2): 401-413.

Tahirović, M. 2024. The main security challenges and threats in the Western Balkans and possible model for solving them in the process of European integration. *Studia Europejskie-Studies in European Affairs*, 28 (3): 27–55.

Terziev, V. i dr. 2018. Security dilemmas and defense challenges in Kosovo and Western Balkans,

Journal of Innovations and Sustainability, 4 (3): 75-84.

Todorova, M. 1997. *Imaginarni Balkan,* Oxford University Press. Oxford.

Vičić Hudorović, V. 2020. Kako napisati znanstveni članak - Strategije i savjeti - Metaanaliza How to Write a Scientific Article - Strategies and Tips – Meta analysis, *Sestrinski glasnik*, 25 (1). 3-11. Vukadinović, R. i dr. 2007. *NATO – Euroatlantska integracija*. Topical, Zagreb.

A Critical Review of Scientific Papers on the Relationship Between NATO and the Western Balkans

Danijel Bačan

Jelena Lončar

EXTENDED SUMMARY

This paper provides a systematic and critical overview of scholarly research on the relationshipbetween NATO and the Western Balkans published between 2010 and 2024. Using the PRISMAprotocol and a qualitative meta-analysis approach, the authors reviewed 18 peer-reviewedarticles indexed in the Web of Science Core Collection. The selected studies were examinedthrough descriptive statistics, methodological approaches, theoretical frameworks, thematicorientations, and their treatment of disinformation. The analysis shows that existing scholarshipis highly heterogeneous. The articles differ in publication context, methodological design, andtheoretical grounding, ranging from realist interpretations focused on geopolitical interests toliberal perspectives emphasizing international cooperation and stability, as well as constructivistanalyses centred on memory, narratives, and identity formation. Across the literature, fourdominant thematic clusters are identified: the role of NATO and international organizations;regional stability and security challenges; the legacy of conflicts and their contemporary politicalimplications; and Euro-Atlantic integration amid wider geopolitical shifts, including the COVID-19 pandemic and Russia's war against Ukraine. The qualitative meta-analysis reveals that whilethe reviewed articles collectively offer valuable insights, the field is marked by methodologicallimitations, particularly the predominance of qualitative approaches and the scarcity of empiricalor quantitative data. These limitations affect the comparability of findings and underscore theneed for more diversified and data-driven research designs. The paper concludes that futureresearch should further investigate the impact of emerging geopolitical dynamics, includingmultipolarity, shifting alliances, and hybrid threats, on the Western Balkans. Greater inclusion ofnon-Western perspectives, especially Russian, Chinese, and Middle Eastern viewpoints, is highlighted as necessary for a more balanced academic discussion.

Keywords: NATO, Western Balkans, scientific literature, PRISMA protocol, meta-analysis